

Developing a Framework for Institutionalizing Social Justice within Government Organizations in Iran

Mohammad Shakiba Manesh¹, Shahin Sharfi *², Zahra Shokoh³, Shiva Madahian⁴, Davood Kaveh⁵

1. Ph.D. Student in Public Administration, Department of Public Administration, Haj Qassem Soleimani Branch, Islamic Azad University, Qeshm, Iran
2. Assistant Professor, Department of Management, Haj Qassem Soleimani Branch, Islamic Azad University, Kerman, Iran
3. Assistant Professor, Department of Management, Haj Qassem Soleimani Branch, Islamic Azad University, Kerman, Iran
4. Assistant Professor, Department of Management, Haj Qassem Soleimani Branch, Islamic Azad University, Kerman, Iran
5. Assistant Professor, Department of Management, Haj Qassem Soleimani Branch, Islamic Azad University, Kerman, Iran

Article Info

ABSTRACT

Article type:
*Qualitative
Research*

How to cite this article: Shakiba Manesh, M., Sharfi, S. H., Shokoh, Z., Madahian, S., & Kaveh, D. (2025). Developing a Framework for Institutionalizing Social Justice within Government Organizations in Iran. *Transformational Human Resources Quarterly*, 3(12), 121-143.

Background and purpose: Social justice is an important issue that necessitates addressing inequalities through systematic institutional measures. The aim of this research is to develop a model for institutionalizing social justice within government organizations in Iran.

Research method: This qualitative research was conducted utilizing the Foundation's data methodology. The statistical population comprised experts. Through the snowball sampling technique, a total of 14 individuals were selected as a sample until theoretical saturation was achieved. The qualitative data analysis involved the application of a coding technique, which was employed at the levels of open codes, axial codes, and selective codes.

Findings: The findings identified several causal conditions, including the institutionalization of social justice among officials and the public, the promotion of equality in social and economic opportunities, and the equitable distribution of wealth and public services. Additionally, strategies were established, such as educating individuals about social justice within family contexts. The primary objective identified was the institutionalization of social justice, with notable consequences including enhancements in workplace culture within government institutions.

Conclusion: Fostering a culture of fairness and equity in social interactions, thereby laying the groundwork for the advancement of social justice.

Keywords: justice, social justice, government organizations

© 2025 the authors. Published by Islamic Azad University, Rafsanjan Branch. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License. (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

NUMBER OF REFERENCES
38

NUMBER OF FIGURES
1

NUMBER OF TABLES
1

Corresponding author:

Email: sh.sharafi@iauk.ac.ir

ORCID: 0000-0002-7861-733X

Introduction

In 1984, the top income decile of urban society accounted for 27.3 percent of total income, while the lowest decile represented only 0.65 percent. This indicates that the income share of the highest decile was 42 times greater than that of the lowest decile. By 1999, the share of the highest income decile had decreased to 26.66 percent, with the lowest decile's share approaching zero. In 1994, the highest income decile had slightly more than 32 percent of total income, compared to just over one percent for the lowest decile (Statistics Center of Iran, 2016).

These statistics clearly demonstrate a significant gap between the current state of society and the ideal state. If we view the country's constitution as a comprehensive set of policies that encapsulate the beliefs, values, and economic, political, and cultural ideals of the society, it follows that the laws and detailed policies developed within the public sector must aim to fulfill the goals outlined in the constitution (Alvani, 2016).

Additionally, considering the performance of the public sector as a reflection of the decision-making system and the formulation of public laws, it is essential to analyze the factors influencing decision-making centers within the public sector and to scrutinize the country's policy-making and legislative processes in order to identify the root causes of societal issues (Pour-Ezzat, 2017). Failure to uphold the principle of social justice can result in various social harms, such as crime, poverty, corruption, and urban challenges (Jafarinia, 2019).

Social justice systems aim to achieve justice within the social dimension through effective planning and policymaking. In Iran, justice has been a prominent ideal and slogan, rooted in religious and revolutionary principles. However, despite its significance, there has been a lack of substantial action in this area, both in discourse and within the national policy-making framework. Social justice, as a key aspect of justice, refers to the fair and rights-based allocation of resources within society. Consequently, the law must ensure both formal and substantive justice, guaranteeing equitable distribution of resources and equal opportunities (Najafi Rastaghi and Dehghanian, 2017). Given these considerations, the primary question this study seeks to address is: What has been the pattern of institutionalizing social justice within Iranian government organizations?

Research Method

This research was conducted with a fundamental-applied purpose. A data-driven method was utilized to analyze information gathered from research interviews. The study's statistical population comprised managers and general policymakers within Iranian government organizations, along with academic experts in the relevant fields. The selection criteria for the expert sample included substantial managerial, educational, and research experience in decision-making and social justice, as well as membership in university faculties or research centers focused on government organizations and social justice.

The primary data collection method at this stage involved face-to-face, in-depth interviews. Theoretical sampling continued until a point of theoretical saturation was achieved. Concurrently, data coding was performed during the data collection process. The analysis of the data was carried out using Max QDA software.

Finding

In this research, the thematic development process involved categorizing sub-themes into main themes, which allowed the researcher to effectively address the research questions. Following interviews with experts, data codes were generated. Based on the perspectives of the research participants, the following categories were identified as causal conditions relevant to the phenomenon of institutionalizing social justice: the institutionalization of social justice by officials and citizens, equality in social and economic opportunities, and fair distribution of wealth and public services.

The primary focus of this research is identified as "institutionalizing social justice." The experts highlighted that a key strategy for addressing the necessity of mechanisms for incorporating social justice into various sectors, including political and economic domains, is through action and interaction. Certain characteristics and requirements establish a conducive context for realizing and promoting social justice, aligned with the need for effective mechanisms to support its institutionalization.

According to insights from expert interviews, the demand for justice-oriented policymaking mechanisms arises from the commitment and resolve to undertake necessary actions, in conjunction with certain environmental stimuli and challenges, referred to as intervening conditions. Experts identified these intervening conditions as the perceived absence of social justice within governmental institutions, an organizational culture that emphasizes respect, fairness, and participatory engagement, and job security for employees within the organization.

The implementation of social justice is anticipated to enhance workplace culture within government institutions, leverage cultural diversity, boost productivity, improve human resource management, foster dynamism, increase motivation and aspirations for advancement, elevate job satisfaction, promote awareness of mutual rights, stimulate creativity and innovation, and ultimately enhance organizational performance.

Conclusion

The research findings indicate that effectively institutionalizing social justice in public policymaking necessitates several key components. These elements are essential for ensuring the proper implementation of social justice strategies and addressing the need for mechanisms that incorporate social justice into public policy. Insights from the interviewed experts suggest that these components significantly impact the strategy and provide a strong foundation for its implementation. Based on the research results, the following executive recommendations are proposed:

- Ensure equitable access to job opportunities, social and economic benefits, salaries, and rewards—both financial and non-financial—among all employees.
- Facilitate fair utilization of organizational resources for public services by each employee.
- Implement organizational rules and regulations consistently for all individuals, fostering a sense of justice and equity in their application.
- Promote equal opportunities for all employees throughout the organization.

Additionally, it is recommended that organizational rules and regulations be executed effectively and efficiently within the work environment. Adherence to these regulations should be prioritized, ensuring they are applied thoroughly and correctly to prevent corruption. It is crucial that respect for these rules becomes ingrained in the organizational culture, thereby ultimately institutionalizing organizational justice.

طراحی الگوی نهادینه کردن عدالت اجتماعی در سازمان‌های دولتی ایران

محمد شکبیا منش^۱، شهین شرفی^{۲*}، زهرا شکوه^۳، شیوا مداحیان^۴، داود کاوه^۵

۱. دانشجوی دکتری مدیریت دولتی، گروه مدیریت دولتی، واحد حاج قاسم سلیمانی، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران

۲. استادیار، گروه مدیریت، واحد حاج قاسم سلیمانی، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران

۳. استادیار، گروه مدیریت، واحد حاج قاسم سلیمانی، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران

۴. استادیار، گروه مدیریت، واحد حاج قاسم سلیمانی، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران

۵. استادیار، گروه مدیریت، واحد حاج قاسم سلیمانی، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

پژوهش کیفی

زمینه و هدف: عدالت اجتماعی از دغدغه‌هایی است که لازمه آن رفع نابرابری‌ها از طریق نهادینه‌سازی است. هدف این پژوهش، طراحی الگوی نهادینه کردن عدالت اجتماعی در سازمان‌های دولتی ایران می‌باشد.

روش تحقیق: این پژوهش کیفی با روش داده بنیاد انجام شد. جامعه آماری شامل خبرگان بودند که با استفاده از روش گلوله برفی ۱۴ نفر از آنها به عنوان نمونه تا رسیدن به اشباع نظری انتخاب شدند. جهت تحلیل داده‌های کیفی از تکنیک کدگذاری در سطوح کدهای باز، کدهای محوری و کدهای گزینشی استفاده شد.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد شرایط علی (نهادینه نمودن عدالت اجتماعی مسئولین و مردم، برابری در فرصت‌های اجتماعی و اقتصادی، توزیع عادلانه منابع ثروت و خدمات عمومی و ...)، راهبردها (آموزش عدالت اجتماعی از نهاد خانواده و...)، مقوله محوری (نهادینه کردن عدالت اجتماعی) و پیامدهای نهادینه کردن عدالت اجتماعی (ارتقاء فرهنگ محیط کار در نهادهای دولتی و ...) تعیین شدند.

نتیجه گیری: ترویج فرهنگ انصاف و عدالت در روابط اجتماعی زمینه افزایش عدالت اجتماعی را فراهم می‌آورد.

واژه‌های کلیدی: عدالت، عدالت اجتماعی، سازمان‌های دولتی

نحوه استناد به مقاله:

شکبیا منش، م.، شرفی*، ش.، شکوه، ش.، مداحیان، ش.؛ و کاوه، د. (۱۴۰۳). طراحی الگوی نهادینه کردن عدالت اجتماعی در سازمان‌های دولتی ایران. فصلنامه منابع انسانی تحول آفرین، ۳ (۱۲)، ۱۲۱-۱۴۳.

مقدمه

در قانون اساسی جمهوری اسلامی از دیدگاه‌های متنوع و در موارد متعدد بر ضرورت رعایت عدالت، نفی ستمگری، سلطه‌گری و سلطه‌پذیری، تحقق قسط و عدل، استقلال در عرصه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، ایجاد رفاه، رفع فقر و محرومیت تأکید شده است (قانون اساسی، اصول دوم و سوم)؛ به طوری که در متن این قانون ده‌ها بار از مجموعه واژه‌های عادل (اصول ۱۵۸، ۵ و ۱۶۲)، قسط و عدل (اصول ۲ و ۱۴)، عادلانه (اصل ۳)، حق (اصول ۲۹ و ۳۱)، شرایط مساوی (اصل ۲۸)، ریشه کن ساختن فقر و محرومیت (اصل ۴۳)، عدالت (اصل ۱۵۶) و نظایر آن استفاده شده است. علیرغم این همه تأکید بر ضرورت داد گستری و تحقق عدالت اجتماعی و زدودن آثار فقر و محرومیت، هنوز جلوه‌های فقر و تنگدستی گسترده، در ابعاد فرهنگی، سیاسی و اقتصادی کشور مشاهده می‌شود؛ به طوری که حتی گزارش‌های رسمی مرکز آمار ایران، بر فزونی مستمر سطح متوسط هزینه‌های خالص بر سطح متوسط درآمدهای خالص خانوارهای شهری و روستایی کشور گواهی می‌دهند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۷).

تأمل بر این واقعیت که تفاوت زیادی میان سطوح متفاوت درآمدی خانوارهای کشور وجود دارد، تصور واقع بینانه‌تری از وخامت وضعیت اقتصادی- فرهنگی طبقات پایین اجتماعی نمایان می‌سازد. به علاوه بر اساس یافته‌های یک بررسی آماری، ضریب جینی از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۶۹، کاهش تدریجی داشته و از سال‌های ۱۳۷۱ تا کنون ضمن نوسان‌هایی، به تدریج افزایش یافته است. در سال ۱۳۶۳ سهم بالاترین دهک درآمدی جامعه شهری ۲۷/۳ درصد و سهم پایینترین دهک آن فقط ۰/۶۵ درصد از درآمدها بوده است. بدین ترتیب سهم بالاترین دهک ۴۲ برابر پایینترین دهک بوده است. در سال ۶۸ سهم بالاترین دهک درآمدی از درآمدهای جامعه شهری ۲۶/۶۶ درصد و سهم پایینترین دهک جامعه نزدیک به صفر بوده است. در سال ۱۳۷۳ بالاترین دهک درآمدی جامعه شهری کمی بیش از ۳۲ درصد و پایینترین دهک کمی بیش از یک درصد درآمدها را در اختیار داشته‌اند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

ملاحظه می‌شود که طبق آمارهای رسمی، فاصله وضعیت موجود جامعه با وضعیت مطلوب آن چشمگیر است. اگر قانون اساسی کشور را به مثابه مجموعه‌ای از خط‌مشی‌های فراگیر در نظر بگیریم که آیین تمام‌نمایی از باورها، ارزش‌ها و آرمان‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جامعه را در برابر تصمیم‌گیرندگان بخش عمومی قرار می‌دهد (الوانی، ۱۳۹۵)، قوانین عادی و خط‌مشی‌های جزئی تدوین شده در بخش عمومی کشور باید به گونه‌ای باشند که مقاصد قانون اساسی را تحقق بخشند. اگر عملکرد بخش عمومی کشور پیامد سیستم خط‌مشی‌گذاری و تدوین قوانین عمومی تلقی شود، توجه به «عوامل مؤثر بر مراکز تصمیم‌گیری بخش عمومی» و تحلیل «فراگرد خط‌مشی‌گذاری و قانونگذاری کشور» به بررسی علل بروز این مسئله کمک می‌کند (پورعزت، ۱۳۹۶).

لحاظ نکردن اصل عدالت اجتماعی باعث شکل‌گیری آسیب‌های اجتماعی از جمله جرم، جنایت، فقر، فساد، امراض شهری و... خواهد شد (جعفری‌نیا، ۱۳۹۸). نظام‌های عدالت اجتماعی یکی از ابعاد و شاخه‌های عدالت به حساب می‌آید، و مفهوم سیاسی و حاکمیتی در بعد اجتماعی نیز به دنبال تحقق عدالت‌اند و برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های لازم در این زمینه را به

طرق گوناگون به انجام می‌رسانند. در کشور ایران نیز با توجه به آرمان‌های دینی و انقلابی، همواره عدالت به عنوان یکی از شعارها و آرمان‌های اصلی مطرح گردیده است. ولی علیرغم اهمیت این مقوله هنوز چه در سطح گفتگویی و چه در سطح نظام خط‌مشی‌گذاری ملی اقدام قابل توجهی در این زمینه به انجام نرسیده است. عدالت اجتماعی یکی از دلالت‌های مفهوم عدالت است که منظور از آن تخصیص منصفانه و حق مدار منابع در یک جامعه است. به این معنا قانون باید به سطح قابل قبولی از عدالت واقعی و رسمی دست یابد و باید توزیع منصفانه و حق مدار منابع و برابر فرصت‌ها را تضمین کند (نجفی رستاقی و دهقانیان، ۱۳۹۶).

با توجه اهمیت مقوله عدالت اجتماعی و با تأکیدات موجود نسبت به این مقوله در سیاست‌های بالادستی و اهداف ملی و حاکمیتی، خلاء پژوهشی و مدیریتی فراوانی در نظریه‌پردازی و سیاست‌گذاری در عرصه عدالت اجتماعی احساس می‌گردد. برخی کشورها نه تنها در این زمینه الگوسازی کرده‌اند، بلکه نظام شاخص‌گذاری طراحی کرده و هر ساله وضعیت کشور خود را ارزیابی و در قالب روندهایی مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهند. از منظر وضعیت پرداخت به ابعاد عدالت اجتماعی در سیاست‌های کلی کشور بیشترین سهم مربوط به عدالت بین نسلی می‌باشد. مقوله‌های همچون سیاست‌های محیط زیست، سیاست‌های خانواده، سیاست‌های مربوط به انرژی‌های تجدیدپذیر و... در حوزه عدالت بین نسلی قرار می‌گیرند. سپس ابعاد آموزش عادلانه، دسترسی به بازار کار، انسجام اجتماعی و عدم تبعیض در سیاست‌های بالادستی کشور مورد توجه بوده است. در نهایت کمترین میزان پرداخت سیاست‌های بالادستی به حوزه جلوگیری از فقر بوده است. به هر حال، در تحلیل علل ناکامی استقرار شهر عدل و تحقق عدالت اجتماعی، این سوال مطرح می‌شود که الگوی نهادینه کردن عدالت اجتماعی در سازمان‌های دولتی ایران دارای چه مشخصاتی می‌باشد؟.

مبانی نظری

هدف عدالت اجتماعی، مشخص کردن ترتیبات نهادی‌ای است که به هر شخص اجازه می‌دهد تا به طور کامل به سلامت اجتماعی کمک نماید. دست یافتن به عدالت اجتماعی، مستلزم آن است که آحاد جامعه به گونه‌ای سازماندهی شوند که بتوان آن چه را که در جامعه تولید می‌شود، به سهم‌های خاصی میان افراد یا گروه‌ها تقسیم نمود. به عبارت دیگر، جامعه باید به سازمان هدف مند تبدیل گردد تا بتوان آرمان عدالت اجتماعی را تحقق بخشید (غنی نژاد، ۱۴۰۲).

کمپبل^۱ معتقد است که عدالت، یکی از اصطلاحات بنیایی سیاست و اخلاق است که با اهمیتی عالم گیر در همه نظریه‌های سیاسی و اجتماعی، نقش محوری دارد. اعتبار جهانی آن به توسعه مجموعه متنوعی از تحلیل‌ها و طرح‌های کاربردی انجامیده که دستیابی به تعریف واضح و دقیق درباره آن را دشوارتر ساخته است. از این رو، عدم توافق بسیاری درباره معنای عدالت و مصادیق اعمال عادلانه و ناعادلانه به وجود آمده است. هم فلاسفه و هم دانشمندان اجتماعی، توجه زیادی به بحث عدالت

¹ Campbell

نموده‌اند. علاقه افراد به عدالت، از یک نیاز طبیعی اساسی منتج می‌شود: افراد، نیازهای فردی متفاوتی دارند که از طریق تعامل با دیگران به بهترین نحو، ارضاء می‌شود. این نیازها طیفی از نیازهای اقتصادی از قبیل پول و امکانات مادی تا نیازهای اجتماعی - احساسی نسبتاً انتزاعی، از قبیل توجه و احترام شخصی را در بر می‌گیرد. عدالت به افراد استانداردهایی ارائه می‌دهد تا قضاوت نمایند که آیا این نیازها در محیط‌های اجتماعی که اغلب پیچیده هستند، برآورده می‌گردد یا خیر (استیون^۱، ۲۰۲۱).

عدالت اجتماعی از خواسته‌های دیرپای انسان‌هاست که سابقه آن به شکل‌گیری اولین انواع جوامع انسانی بر می‌گردد. عدالت اجتماعی، از مباحث بسیار جذاب و در عین حال دشوار علوم اجتماعی است که تنوع و تعدد ابعاد مورد بحث آن، حوزه‌های گوناگونی از علوم را در بر می‌نوردد (پورعزت، ۱۴۰۲: ۳). عدالت اجتماعی یعنی اینکه هر فردی هر مقدار که استعداد دارد، کار بکند، به اندازه کار خودش پاداش بگیرد و تمام افراد باید این گونه باشند. عدالت اجتماعی، بعد اجتماعی و سیاسی عدل انسانی و فردی، و به عبارتی نمود عینی و مجسم عدالت تام در درون جامعه و در مناسبات ارادی افراد بشر است که مصادیق آن را در قالب کنش‌های اجتماعی، گروهی، تصویب و اجرای قوانین، ایجاد و اداره نظام‌ها و احزاب، مقررات، تولید، خدمات، توزیع و غیره تجلی می‌یابد. عدالت اجتماعی در نحله‌های دیگر به صرف عدالت توزیعی حمل می‌شود، ولی در معنای اسلامی به مفهومی گسترده‌تر و دارای ابعاد گوناگون سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و پرورشی و حقوقی و قضایی است و صرفاً در توزیع ثروت و قدرت خلاصه نمی‌شود. این باور همگانی وجود دارد که روابط و مناسبات افراد و گروه‌ها، قوانین و مقررات جامعه و همچنین نهادهای اجتماعی باید عادلانه باشند، مقررات و الزامات اجتماعی آنگاه از مشروعیت برخوردارند، که یا براساس آن به وجود آمده باشند و بر مبنای آن نیز اجرا شوند. عدالت نه تنها در مورد فرد و کنش فردی؛ بلکه در مورد جمع و رفتار جمعی ملاک و معیار است. عدالت، فضیلتی است که تحول جوامع بشری منوط به آن بوده است و این فضیلت در وجود انسان به عنوان فرد، استقامت و اعتدال را می‌آفریند و در جوامع بشری نیز مولد استقامت، برابری، اعتدال و آزادی است (جمشیدی، ۱۴۰۰: ۱۲).

در اندیشه سیاسی غرب نیز می‌توان طرح مسئله عدالت اجتماعی و اهمیت آن را مشاهده کرد. در دوران یونان باستان عدالت اجتماعی به محور اصلی فلسفه سیاسی تبدیل می‌گردد. دغدغه اصلی سقراط و افلاطون در این دوران مسئله عدالت بود. از ابتدای دوره مدرنیته نیز هر چند که عدالت اجتماعی محوریت خود را در فلسفه سیاسی از دست داد، اما همچنان یکی از مباحث مهم در فلسفه سیاسی مدرنیته باقی ماند. مارکس و انگلس از جمله اندیشمندان دوران مدرن هستند که در بحث‌های خود با رویکرد خاصی به عدالت اجتماعی پرداخته‌اند. در قرن بیستم نیز عدالت اجتماعی همچنان در کانون مباحث فلسفه سیاسی قرار داشت که به عنوان نمونه می‌توان در تئوری جان راولز، برجستگی بحث عدالت اجتماعی را مشاهده کرد (نظری و میراحمدی، ۱۳۹۵: ۷۲۳).

¹ Steven

همچنین میلر^۱ بیان می‌دارد هنگامی که در مورد عدالت اجتماعی، صحبت می‌شود، باید دقیقاً مشخص شود که در مورد چه چیزی صحبت کرده یا بحث می‌کنید. او در ادامه بیان می‌دارد که: «من فکر می‌کنم که ما در مورد این امر بحث می‌کنیم که چگونه چیزهای خوب و بد در زندگی باید در میان اعضای جامعه انسانی توزیع شوند». در نوشته‌های بیشترین فلاسفه سیاسی معاصر، عدالت اجتماعی به منزله یک جنبه از عدالت توزیعی، اطلاق می‌گردد و در واقع، این دو مفهوم اغلب در جای دیگر، استفاده می‌شوند. در این مفهوم، عدالت توزیعی به معنای توزیع منصفانه مزایا در میان اعضای اجتماعات مختلف است. تئوری پردازی درباره عدالت اجتماعی، در اوایل قرن بیستم توجه عمده‌ای را به خود مشغول نموده است و اولین کتابی که به طور واقع، عدالت اجتماعی نامیده شده است، در نیویورک و در سال ۱۹۰۰ توسط وستل ویلایبی^۲ نوشته شد. یک جنبه جالب از کار وی که با دیگر کارهای آن دوره نیز مشترک است، توصیف یک مفهوم ارگانیک از جامعه است. جامعه به منزله ارگانسمی نگریده می‌شود که رشد هر بخش آن مستلزم همکاری همه اجزای دیگر آن است و هدف عدالت اجتماعی، مشخص کردن ترتیبات نهادی است که به هر بخش اجازه می‌دهد تا به طور کامل به سلامت اجتماعی کمک نماید (میلر، ۲۰۲۱: ۱). نیاز به عدالت اجتماعی، فراخور سطح بلوغ و رشد جوامع در قالب نیازهایی چون دسترسی برابر به امنیت، رفاه و آگاهی تجلی می‌یابد (امیرخانی، ۱۳۹۴: ۴۶).

پیشینه پژوهش

رجبی و همکاران (۱۴۰۲) پژوهشی با عنوان آینده پژوهی عدالت اجتماعی در ساختار فضایی کلانشهرها، مطالعه موردی کلانشهر تبریز انجام دادند. بر اساس یافته‌های حاصل از روش دلفی و پویش محیطی، ۳۰ عامل در حوزه‌های اقتصادی، کالبدی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی به عنوان عوامل اولیه مؤثر بر تامین عدالت فضایی در ساختار فضایی کلانشهر تبریز شناخته شدند. ۱۱ عامل از جمله دسترسی برابر به مسکن مقاوم، دسترسی به فرصت‌های برابر آموزشی و تحصیلی، توزیع عادلانه و دسترسی برابر به امکانات و خدمات فرهنگی، دسترسی برابر به مناصب و موقعیت‌های اقتصادی، توزیع عادلانه زیرساخت‌ها و تأسیسات و تجهیزات، دسترسی برابر به امکانات بهداشتی و درمانی، رفاهی، تفریحی، توزیع عادلانه ثروت و درآمد، حکمروایی خوب شهری، دسترسی به فرصت‌های برابر در استفاده از امکانات و منابع و میزان برخورداری عادلانه همه افراد مناطق از امنیت در مقابل تهدیدات فیزیکی و روحی و روانی به عنوان عوامل کلیدی در تحقق عدالت اجتماعی در ساختار فضایی کلانشهر تبریز شناسایی شدند. حسن‌زاده و همکاران (۱۴۰۱) پژوهشی با عنوان حقوق ماهوی ناظر بر عدالت اجتماعی در حقوق موضوعه و کنوانسیون حقوق مدنی و سیاسی انجام دادند. نتایج نشان داد که یکی از مولفه‌های مهم عدالت اجتماعی، آزادی است.

¹ Meller

² Westel Willoughby

لاورنس^۱ و همکاران (۲۰۲۴) در پژوهشی تحت عنوان «نوسازی و بازسازی شهری: عدالت اجتماعی و حقوق مالکیت با اشاره به سرمایه داری قانون اساسی هنگ کنگ» به بررسی نقش دولت پرداختند که می‌تواند در برنامه‌ریزی برای بازسازی شهری از نظر حقوق مالکیت، که یک بُعد عدالت اجتماعی است، در حوزه زیرساخت‌های شهر هنگ کنگ کمک کننده باشد. آنها از طریق آزمون‌هایی به بررسی بازسازی شهری در راستای دستیابی به عدالت اجتماعی پرداختند و به این نتیجه رسیدند که بازسازی و دستیابی به عدالت فضایی فقط تحت مالکیت دولت نیست، بلکه مشارکت شهروندان در انجام بهینه آن تأثیر بسزایی دارد. به باور ویلسون (۲۰۲۳) بین عدالت آموزشی، احساس پذیرش اجتماعی، احساس بهزیستی اجتماعی و احساس مصونیت در مقابل بیماری یا مرگ ناگهانی و بهبود احساس عدالت اجتماعی همبستگی وجود دارد. به باور نوسباوم^۲ (۲۰۲۱) دسترسی به حداقل‌های زندگی، آرامش و برخورداری از امنیت و رسایی سیاست‌ها و برنامه‌های ساماندهی جوامع روستایی از متغیرهای تأثیرگذار در بهبود احساس عدالت اجتماعی است.

روش تحقیق

راهبرد پژوهشی مورد استفاده در این پژوهش، «نظریه پردازی داده‌بنیاد» است. نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، به طور کلی، رهیافتی است برای بررسی نظامند داده‌های کیفی (نظیر مصاحبه‌های پیاده شده و پروتکل‌های مشاهده)، با هدف تولید نظریه (دانایی فرد و امامی، ۱۳۹۵). خردمایه استفاده از این راهبرد، به کاربری آن باز می‌گردد؛ راهبرد پژوهشی نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، روشی نظام‌مند و کیفی برای خلق نظریه‌ای است که در سطحی گسترده، به تبیین فرایند، کنش یا کنش متقابل موضوعی با هویت مشخص می‌پردازد (کراسول^۳، ۲۰۱۰). از آنجا که طراحی مدلی برای نهادینه کردن عدالت اجتماعی در سازمان‌های دولتی ایران در چارچوب خلق نظریه جدید، مطلوب این پژوهش بود، لذا راهبرد نظام‌مند نظریه داده‌بنیاد انتخاب شد تا با این مطلوب سازگاری داشته باشد. بر اساس این طرح، برای تحلیل داده‌های کیفی گردآوری شده طبق نظریه استراوس و کوربین^۴ (۲۰۰۸)، سه مرحله «کدگذاری باز، محوری و انتخابی» انجام شد تا در نهایت، پارادایمی منطقی و تصویر عینی (الگو) از نظریه خلق شده ارائه گردد.

جامعه آماری تحقیق شامل مدیران و خط‌مشی‌گذاران عمومی سازمان‌های دولتی ایران و خبرگان دانشگاهی بودند که با استفاده از روش گلوله برفی تعداد ۱۴ نفر از آنها به عنوان نمونه تا رسیدن به اشباع نظری انتخاب شدند. در انتخاب این نمونه، ملاک اصلی گزینش خبرگان شامل داشتن تجربه مدیریتی، آموزشی و تحقیقاتی در زمینه خط‌مشی‌گذاری عمومی و عدالت اجتماعی، عضویت هیات علمی دانشگاه یا مراکز تحقیقاتی در حوزه خط‌مشی‌گذاری عمومی و عدالت اجتماعی بود. دلیل انتخاب این افراد این بود که این اعضا مستقیماً با مفهوم عدالت اجتماعی سروکار دارند و انگیزه لازم برای تبیین الگوی

¹ Lawrence

² Nosbaoum

³ Creswell

⁴ Strauss & Corbin

عدالت اجتماعی و ارزیابی‌های این حوزه را دارند و انتظار می‌رود که به دلیل دارا بودن تجربه و گذراندن فرآیندهای مختلف در حوزه مدیریتی، آموزشی و پژوهش، از دانش و مهارت تخصصی در این حوزه برخوردار بوده و اطلاعات دقیق و مناسبی در این خصوص ارائه بدهند.

ابزار گردآوری داده‌ها در این مرحله از پژوهش، مصاحبه‌هایی رودرو و عمیق بود که با طرح پرسش‌هایی باز، بین ۶۰ تا ۸۰ دقیقه انجام شد. گاه مصاحبه‌ها به منظور به اشتراک گذاری یافته‌های مقدماتی، تکمیل و اصلاح داده‌ها، تکرار نیز می‌شدند. از مشارکت کنندگان درباره پدیده مورد مطالعه، چگونگی تحقق و خروجی‌های آن سوال می‌شد. نمونه‌گیری نظری تا رسیدن مقوله‌ها به اشباع نظری ادامه یافت؛ اشباع نظری مرحله‌ای است که در آن داده‌های جدیدی در ارتباط با مقوله پدید نمی‌آیند. همزمان با گردآوری داده‌ها کدگذاری آنها نیز انجام می‌گرفت. همانطور که اشاره شد در ابتدای مصاحبه‌ها، برای مصاحبه شوندگان و خبرگان، چارچوب مفهومی نهادینه کردن عدالت اجتماعی در سازمان‌های دولتی به طور مختصر تشریح و نظریات ایشان در این چارچوب و برای رسیدن به عدالت اجتماعی پرسیده شد. لذا همه مصاحبه‌ها در فضای مفهومی نهادینه کردن عدالت اجتماعی صورت گرفت.

رویه کدگذاری و گردآوری داده‌ها بر اساس داده‌های کیفی برآمده از تحلیل مصاحبه‌های انجام شده با مشارکت کنندگان پژوهش، به الگوی مستخرج از دل این داده‌ها در چارچوب طرح نظام‌مند نظریه داده بنیاد اختصاص داده شد. در این راستا، نخست مقوله‌ها از فرایند کدگذاری باز مصاحبه‌های خبرگان به دست آمد و سپس اجزای پارادایم کدگذاری محوری؛ شرایط علی، پدیده اصلی، راهبرد، زمینه، شرایط مداخله‌گر و پیامدها، به تفکیک و بر اساس مقوله‌های زیرمجموعه خود طراحی و در نهایت طبق کدگذاری باز، نمونه‌گیری باز انجام شد. در کدگذاری انتخابی، نمونه‌گیری ممیز انجام شد، و هدف از این نمونه‌گیری بیشینه کردن فرصت تایید سیر داستان و ارتباط میان مقوله‌ها و نیز پر شدن خلأهای موجود در مقوله‌های ضعیف و نارسا بود که این به معنای مراجعه احتمالی به مشارکت کنندگان پیشین یا مشارکت کنندگان جدیدی بود که واجد اطلاعات لازم بودند.

یافته‌ها

برای استخراج شاخص‌های تحقیق، به بررسی متون مصاحبه‌ها طبق جدول ۱، پرداخته شد.

جدول ۱. بخشی از متون مصاحبه‌ها جهت استخراج شاخص‌ها

مصاحبه شونده	بخشی از مصاحبه‌ها	کد معنایی
۱.م	اکثریت افراد در تصمیم‌گیری‌های مربوط به جامعه و مسائل عمومی شرکت می‌کنند و صدا و حقوق آن‌ها مورد احترام قرار گیرد و مشارکت حداکثری مردم در تصمیم‌گیری‌ها تقویت شود. با توجه به حضور کمتر زنان در سطوح بالای مدیریتی لذا کمتر در تصمیم‌گیری کلان دیدگاه‌های زنان مورد توجه قرار می‌گیرد لذا زنان با مردان در تصمیم‌گیری‌ها و دسترسی به فرصت‌ها برابر باشند. سیستم قضایی به صورت عادلانه و بدون تبعیض عمل کند.	زنان با مردان در تصمیم‌گیری‌ها و دسترسی به فرصت‌ها برابر باشند. سیستم قضایی به صورت عادلانه و بدون تبعیض
۲.م	ایجاد سیستم عدالتی قوی و مستقل که تضمین‌کننده اجرای عادلانه قوانین باشد و تمام افراد را در بر بگیرد. توجه و حمایت از آسیب‌دیدگان و افراد ضعیف جامعه از جمله کودکان، سالمندان، معلولان و سایر گروه‌های آسیب‌پذیر ترویج یابد. توسعه اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی به صورت متوازن و برابر در کل کشور در نظر گرفته شود. عدالت اجتماعی به معنای تضمین حقوق و تساوی فرصت‌ها برای همه اعضای جامعه است. تشویق به توزیع عادلانه منابع اقتصادی و اجتماعی، به طوری که تمام افراد بتوانند بهره‌مندی از آنها را تجربه کنند.	توجه و حمایت از آسیب‌دیدگان و افراد ضعیف جامعه از جمله کودکان، سالمندان، معلولان و سایر گروه‌های آسیب‌پذیر ترویج یابد. توسعه اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی به صورت متوازن و برابر در کل کشور در نظر گرفته شود.
۳.م	تنظیم قوانین و کنترل رفتار انسانها و ایجاد روابط اجتماعی نقش قابل توجهی دارد زیرا به منافع، حقوق و آزادی انسانها مربوط می‌شود. وقتی از عدلانه بودن قانون بحث می‌کنیم به طور کلی به دو ویژگی شکلی و صوری یا محتوا و مضمون قانون اشاره می‌کنیم. می‌توان ویژگی‌هایی را که معمولاً برای قانون ذکر شده است، بدین شرح نام برد: ۱- قانون باید عام و فراگیر باشد به عبارتی در بر گیرنده تمامی اهداف اجتماعی باشد، ۲- قانون باید به دور از هرگونه تبعیض و نابرابری تنظیم شده باشد، ۳- قانون باید قابل اجرا باشد؛ قوانینی که امکان اجرای آن در جامعه وجود ندارد از ویژگی قانون مناسب برخوردار نیست، ۴- قانون نباید تکلیف مالا یطاق باشد، همچنین باید برای همه قابل درک و فهم باشد، ۵- موازین عدالت به طور جامع و کامل در آن رعایت شده باشد، ۶- شایستگی‌ها و لیاقت‌های افراد را مورد توجه و اهتمام قرار دهد	قانون نباید تکلیف مالا یطاق باشد، همچنین باید برای همه قابل درک و فهم باشد. شایستگی‌ها و لیاقت‌های افراد
۴.م	فرصت‌های برابر، برای دسترسی به شغل و پیشرفت حرفه‌ای برای همه اعضای سازمان ارائه گردد. فرهنگ سازمانی بر پایه احترام، انصاف و تعامل مشارکتی شکل گیرد. ارتقای شفافیت در فرآیندهای تصمیم‌گیری و اجرایی سازمان‌ها بوجود آید مکانیزم‌های شکایت و رسیدگی به تخلفات به صورت عادلانه برای همه یکسان اجرا گردد.	فرهنگ سازمانی بر پایه احترام، انصاف و تعامل مشارکتی شکل گیرد. ارتقای شفافیت در فرآیندهای تصمیم‌گیری و اجرایی سازمان‌ها بوجود آید
۵.م	برای ارتقای عدالت اجتماعی باید از قوه قضاییه شروع کرد. باید از آموزش عدالت‌اولا توسط خانواده به فرزندان آموزش داده شود، کودکی که عدالت را از پدر و مادر و در نهاد خانواده یاد گرفت در جامعه نیز عادلانه برخورد میکند و مادر و عدم تفاوت گذاشتن بین فرزندان منشا یادگیری عدالت است	باید از آموزش عدالت‌اولا توسط خانواده به فرزندان آموزش داده شود، کودکی که عدالت را از پدر و مادر و در نهاد خانواده یاد گرفت در جامعه نیز عادلانه برخورد میکند

۶.م	هدف عدالت اجتماعی، مشخص کردن ترتیبات نهادی‌ای است که به هر شخص اجازه می‌دهد تا به طور کامل به سلامت اجتماعی کمک نماید. به نظرهایک دست یافتن به عدالت اجتماعی، مستلزم آن است که آحاد جامعه به گونه‌ای سازماندهی شوند که بتوان آن چه را که در جامعه تولید می‌شود به سهم‌های خاصی میان افراد یا گروه‌ها تقسیم نمود. به عبارت دیگر جامعه باید به سازمان هدف مند تبدیل گردد تا بتوان آرمان عدالت اجتماعی را تحقق بخشید	دست یافتن به عدالت اجتماعی. آرمان عدالت اجتماعی را تحقق بخشید
۷.م	عدالت، یکی از اصطلاحات بنیایی سیاست و اخلاق است که با اهمیتی عالم گیر در همه نظریه‌های سیاسی و اجتماعی، نقش محوری دارد. اعتبار جهانی آن به توسعه مجموعه متنوعی از تحلیل‌ها و طرح‌های کاربردی انجامیده که دستیابی به تعریف واضح و دقیق درباره آن را دشوارتر ساخته است؛ از این رو، عدم توافق بسیاری درباره معنای عدالت و مصادیق اعمال عادلانه و ناعادلانه به وجود آمده است. هم فلاسفه و هم دانشمندان اجتماعی، توجه زیادی به بحث عدالت نموده‌اند. علاقه افراد به عدالت، از یک نیاز طبیعی اساسی منتج می‌شود: افراد، نیازهای فردی متفاوتی دارند که از طریق تعامل با دیگران به بهترین نحو، ارضا می‌شود. این نیازها طیفی از نیازهای اقتصادی از قبیل پول و امکانات مادی تا نیازهای اجتماعی - احساسی . نسبتاً انتزاعی از قبیل توجه و احترام شخصی را در بر می‌گیرد. عدالت به افراد استانداردهایی ارائه می‌دهد تا قضاوت نمایند که آیا این نیازها در محیط‌های اجتماعی که اغلب پیچیده هستند، برآورده می‌گردد	تعامل با دیگران به بهترین نحو. طیفی از نیازهای اقتصادی از قبیل پول و امکانات مادی تا نیازهای اجتماعی - احساسی . نسبتاً انتزاعی از قبیل توجه و احترام شخصی
۸.م	مهمترین مسئله در بحث عدالت، قابل دفاع ساختن روابط نابرابر در جامعه است. نابرابری در ثروت، قدرت و شأن اجتماعی، به رغم شباهت در استعدادهای اکثر افراد، واقعیت انکارناپذیر همه جوامع بوده است. گذشته از آن، هیچ رابطه معنی داری، میان نابرابری در ثروت و قدرت و نابرابری در استعدادهای طبیعی وجود نداشته است. بنابراین دفاع از این نابرابری‌ها یا نفی آنها موضوع اصلی بحث عدالت است. به عبارت دیگر، عدالت در فلسفه سیاسی، مسأله‌ای است که در سطح نهادهای اجتماعی مطرح شده است. از بعد حقوقی، عدالت در تصمیم گیری‌های عادلانه جستجو می‌شود: تصمیمی عادلانه است که بر طبق قانون باشد. اما از حیث فلسفه سیاسی، بلافاصله مسأله عادلانه بودن خود قانون پیش می‌آید	سطح نهادهای اجتماعی . بعد حقوقی، عدالت در تصمیم گیری‌های عادلانه. تصمیمی عادلانه
۹.م	آرمان سیاسی نهایی مفهوم لیبرالی عدالت، آزادی است و همه حقوق و تکالیف، نهایتاً بر مبنای آن توجیه می‌شوند؛ در حالی که در مفهوم سوسیالیستی عدالت، برابری به مثابه آرمان سیاسی نهایی و مبنای توجیه حقوق و تکالیف، مدنظر قرار می‌گیرد؛ و در مفهوم لیبرال دموکراتیک، عدالت، آمیزه‌ای از آزادی و برابری، آرمان سیاسی نهایی و مبنای توجیه حقوق و تکالیف، تلقی می‌شود؛ اجتماع گرایان، نفع عمومی را به مثابه آرمان سیاسی نهایی خود در نظر می‌گیرند و ادعا می‌کنند که چنین آرمانی به حمایت از شکوفایی فضایل انسانی می‌انجامد؛ فمینیست‌ها نیز مفهومی از عدالت را تائید می‌کنند که حقوق و تکالیف را بر مبنای آرمان دو جنسیتی و مبتنی بر برابری زن و مرد، توجیه	مفهوم سوسیالیستی عدالت، برابری به مثابه آرمان سیاسی نهایی و مبنای توجیه حقوق و تکالیف . آرمانی به حمایت از شکوفایی فضایل انسانی می‌انجامد؛ فمینیست‌ها نیز مفهومی از عدالت را تائید می‌کنند که حقوق و تکالیف را بر مبنای آرمان دو جنسیتی و مبتنی بر برابری زن و مرد

	<p>نماید؛ در حالی که مفهوم فرانوگرایی عدالت، با تأکید بر ضرورت رد همه فرا روایت‌ها و نظریه‌های کلان، توجیه حقوق و تکالیف را محلی و محدود دانسته، بر آن است که این توجیه نباید جهان شمول باشد</p>	
<p>عدالت اجتماعی؛ بعد اجتماعی و سیاسی عدل انسانی و عینی و مجسم عدالت تام در درون جامعه در مناسبات ارادی افراد بشر است که مصادیق آن را در قالب کنش‌های اجتماعی، گروهی تصویب و اجرای قوانین، ایجاد و اداره نظام‌ها و احزاب، مقررات، تولید، خدمات، توزیع و غیره تجلی می‌یابد. عدالت اجتماعی در نحله‌های دیگر به صرف عدالت توزیعی حمل می‌شود؛ ولی در معنای اسلامی به مفهومی گسترده‌تر و دارای ابعاد گوناگون سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و پرورشی و حقوقی و قضایی است و صرفاً در توزیع ثروت و قدرت خلاصه نمی‌شود. این باور همگانی وجود دارد که روابط و مناسبات افراد و گروه‌ها، قوانین و مقررات جامعه و همچنین نهادهای اجتماعی باید عادلانه باشند، مقررات و الزامات اجتماعی آنگاه از مشروعیت برخوردارند، که یا براساس آن به وجود آمده باشند و بر مبنای آن نیز اجرا شوند. عدالت نه تنها در مورد فرد و کنش فردی؛ بلکه در مورد جمع و رفتار جمعی ملاک و معیار است. عدالت فضیلتی است که تحول جوامع بشری منوط به آن بوده است و این فضیلت در وجود انسان به عنوان فرد، استقامت و اعتدال را می‌آفریند و در جوامع بشری نیز مولد استقامت، برابری، اعتدال و آزادی است</p>	<p>۱۰.م</p>	
<p>مسئله عدالت اجتماعی و اهمیت آن. عدالت اجتماعی محوریت خود را در فلسفه سیاسی از دست داد. رویکرد خاصی به عدالت اجتماعی</p>	<p>در اندیشه سیاسی غرب نیز می‌توان طرح مسئله عدالت اجتماعی و اهمیت آن را مشاهده کرد. در دوران یونان باستان عدالت اجتماعی به محور اصلی فلسفه سیاسی تبدیل می‌گردد. دغدغه اصلی سقراط و افلاطون در این دوران مسئله عدالت است. از ابتدای دوره مدرنیته نیز هر چند که عدالت اجتماعی محوریت خود را در فلسفه سیاسی از دست داد، اما همچنان یکی از مباحث مهم در فلسفه سیاسی مدرنیته باقی می‌ماند. به عنوان مارکس و انگلس از جمله اندیشمندان دوران مدرن هستند که در بحث‌های خود با رویکرد خاصی به عدالت اجتماعی پرداخته‌اند. در قرن بیستم نیز عدالت اجتماعی همچنان در کانون مباحث فلسفه سیاسی قرار دارد که به عنوان نمونه می‌توان در تئوری جان راولز، برجستگی بحث عدالت اجتماعی را مشاهده کرد</p>	<p>۱۱.م</p>
<p>عدالت اجتماعی، منظور رفتارها و روابط اجتماعی ترغیب و تشویق افراد</p>	<p>هر فعلی که از انسان سر می‌زند اگر به طریقی با دیگران ارتباط داشته باشد نوعی رابطه اجتماعی به حساب می‌آید. وقتی می‌گویید عدالت اجتماعی، منظور رفتارها و روابط اجتماعی است. وقتی راجع به عادلانه بودن روابط اجتماعی صحبت می‌کنید، عدالت را به معنی خاصی به کار می‌برید که صرفاً جنبه اخلاقی دارد و الزاماً بار حقوقی ندارد؛ مثلاً اگر در یک مسابقه به جای ترغیب و تشویق افرادی که جلوتر هستند آنها را تشویق کنید تا دست افراد عقبتر را بگیرند تا تعدیل صورت گیرد و مساوات رعایت گردد، تصویر درستی از عدالت ارائه نکرده اید. بنابراین عدالت در حوزه روابط اجتماعی با سایر حوزه‌ها متفاوت است</p>	<p>۱۲.م</p>

<p>عدالت اجتماعی به عنوان یک مفهوم جامع و همه جانبه در سیاست گذاری یک حکومت و یک نظام وسیع بین المللی. عدالت و حکم و وجدان</p>	<p>عدالت اجتماعی به عنوان یک مفهوم جامع و همه جانبه در سیاست گذاری یک حکومت و یک نظام وسیع بین المللی، برای اولین بار در تاریخ امام علی (ع) و پس از شکست امپراطوری های روم و ایران و فتوحات مسلمین در قاره های آسیا و آفریقا پایه گذاری شده است. از دیدگاه امام علی (ع)، عدالت اجتماعی یک اصل همگرا و مشروع حکومتی است و همه ابعاد سیاسی، اقتصادی، اداری و سازمانی را در بر دارد. عدالت اجتماعی امام علی (ع) از دو جهت بی نظیر است، نخست اینکه دیدگاه او از عدالت اجتماعی با ایمان او به عنوان مردی که از عدالت و حکم و وجدان منحرف نشد منطبق و همسان می باشد، دوم اینکه او تنها متفکری بود که به این دیدگاه جنبه عملی داد و به عنوان رئیس یک حکومت نظرات عدالت اجتماعی را در دین مبین اسلام جامعه عمل پوشانید</p>	۱۳.م
<p>تنوع و تعدد ابعاد مورد بحث آن</p>	<p>عدالت اجتماعی از خواسته های دیرپای انسان هاست که سابقه آن به شکل گیری اولین انواع جوامع انسانی بر می گردد. عدالت اجتماعی، از مباحث بسیار جذاب و در عین حال دشوار علوم اجتماعی است که تنوع و تعدد ابعاد مورد بحث آن، حوزه های گوناگونی از علوم را در می نوردد</p>	۱۴.م

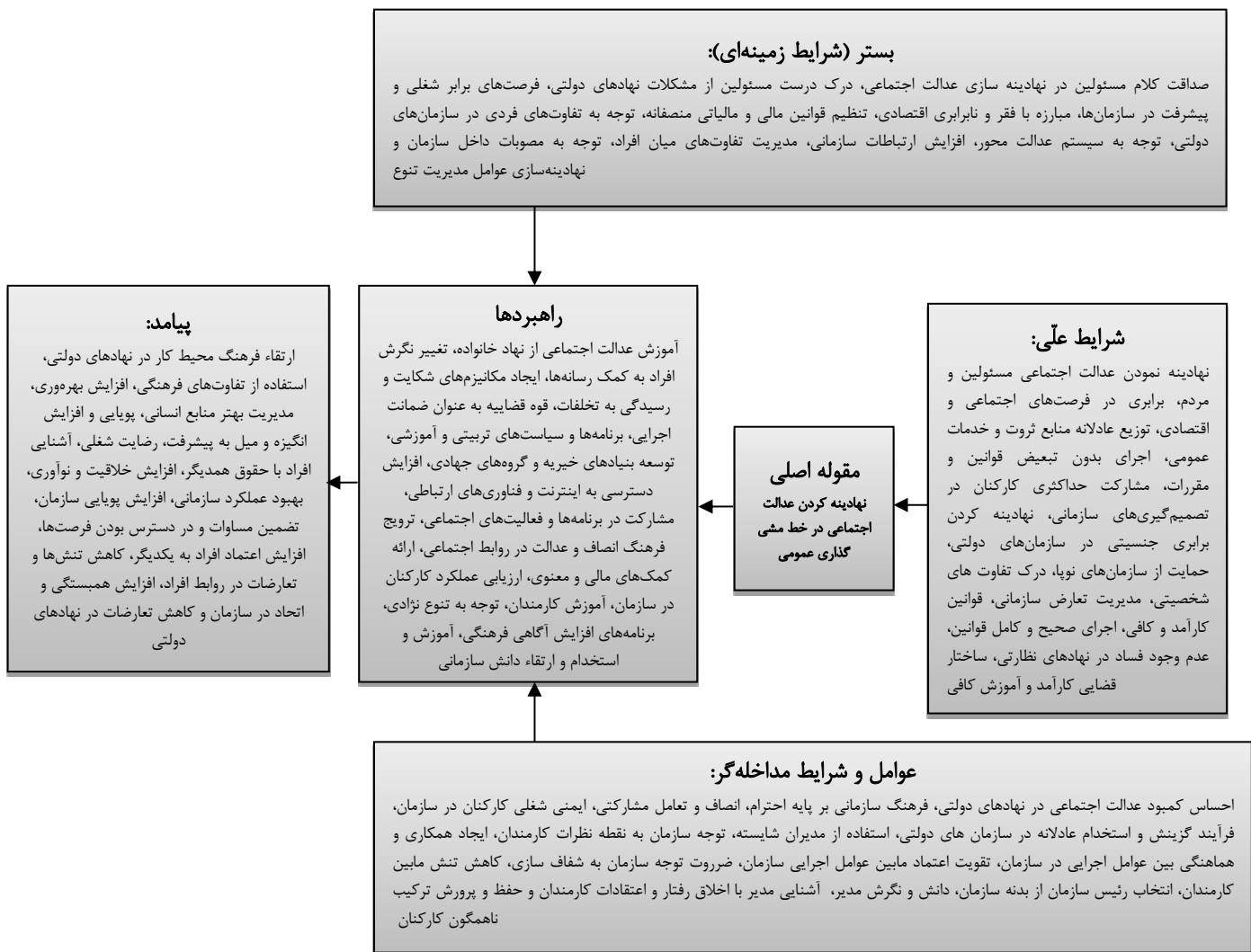
از دل تحلیل داده های کیفی، پارادایم کدگذاری محوری را تدوین و بر اساس آن، خط ارتباطی میان مقوله های پژوهش شامل شرایط علی، مقوله محوری، زمینه، شرایط مداخله گر، راهبرد کنش و کنش متقابل و پیامدها مشخص شد. شکل ۱، پارادایم محوری (طراحی مدلی برای نهادینه کردن عدالت اجتماعی در سازمان های دولتی ایران) را نشان می دهد. در ادامه، کدگذاری انتخابی را پی ریزی و به بررسی و شرح اجزای مدل پژوهش پرداخته می شود.

شرایط علی بر اساس دیدگاه مشارکت کنندگان پژوهش، مقوله های: نهادینه نمودن عدالت اجتماعی مسئولین و مردم، برابری در فرصت های اجتماعی و اقتصادی، توزیع عادلانه منابع ثروت و خدمات عمومی، اجرای بدون تبعیض قوانین و مقررات، مشارکت حداکثری کارکنان در تصمیم گیری های سازمانی، نهادینه کردن برابری جنسیتی در سازمان های دولتی، حمایت از سازمان های نوپا، درک تفاوت های شخصیتی، مدیریت تعارض سازمانی، قوانین کارآمد و کافی، اجرای صحیح و کامل قوانین، عدم وجود فساد در نهادهای نظارتی، ساختار قضایی کارآمد و آموزش کافی به عنوان مولفه های شرایط علی پدیده مورد مطالعه پژوهش در چارچوب مفاهیم نهادینه کردن عدالت اجتماعی شناسایی شدند. مقوله (پدیده) اصلی، به زعم پژوهشگر و برآمده از دیدگاه های مشارکت کنندگان پژوهش، مقوله اصلی مبین پدیده نهادینه کردن عدالت اجتماعی، «نهادینه کردن عدالت اجتماعی در خط مشی گذاری عمومی»؛ مقصود از این مقوله ایجاد سازوکارهای صحیح برای نهادینه کردن عدالت اجتماعی است. در این رابطه یکی از خبرگان چنین اذعان می دارد:

گزاره حکمی ۱: مولفه های اجرای بدون تبعیض قوانین و مقررات، مشارکت حداکثری کارکنان در تصمیم گیری های سازمانی، نهادینه کردن برابری جنسیتی در سازمان های دولتی؛ شرایط علی برای نیاز به سازوکارهای نهادینه کردن عدالت اجتماعی محسوب می شود.

راهبرد کنش و کنش متقابل، با توجه به نظر خبرگان، یکی از راهبردهای پاسخ به نیاز به سازوکارهای جذب و استفاده از نهادهای عدالت اجتماعی در عرصه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی و... می‌باشد. بکارگیری عدالت اجتماعی موجب رشد و شکوفایی جامعه در بسیاری از زمینه‌ها از جمله عرصه عدالت می‌شود و برای رسیدن به این شکوفایی باید سعی و تلاش کرد و مشکلات را از سر راه برداشت. به این ترتیب؛ دومین گزاره حکمی به شرح زیر صورت‌بندی می‌شود:

گزاره حکمی ۲: نهادهای عدالت اجتماعی در خط‌مشی‌گذاری عمومی در سازمان‌های دولتی، راهبردی برای پاسخ به جامعه جهت رفع تبعیض و برقراری عدالت در جامعه محسوب می‌شود.

شکل ۱. پارادایم‌های کدگذاری محوری طراحی و تبیین طراحی مدلی برای نهادهای عدالت اجتماعی در سازمان‌های دولتی ایران

برخی ویژگی‌ها و الزامات هستند که سبب ایجاد زمینه و بستری خاص برای تحقق و بروز عدالت اجتماعی در راستای نیاز به سازوکارهای جذب و استفاده از نهادینه کردن عدالت اجتماعی می‌شوند. بنا به مصاحبه‌های انجام شده با خبرگان و آنچه باعث می‌شود نیاز به سازوکارهای خط مشی‌گذاری عدالت محور ایجاد شود، همت، عزم راسخ و اراده جدی برای انجام یک سلسله اقدامات از یک سو (بستر) و وجود پاره‌ای محرک‌های محیطی و نیز برخی موانع در این مسیر از سوی دیگر (شرایط مداخله‌گر) است. یافته‌های پژوهش نشان داد نهادینه کردن عدالت اجتماعی در خط‌مشی‌گذاری عمومی، برای اینکه بتواند به درستی و سهولت اجرایی شود و پاسخی برای نیاز به سازوکارهای جذب و استفاده از عدالت اجتماعی در خط‌مشی‌گذاری عمومی باشد به یک سری مولفه نیاز دارد، از نظر خبرگان مصاحبه شونده این مولفه‌ها بیشترین تاثیر را روی این راهبرد دارند و بستری مناسب برای انجام راهبرد عدالت اجتماعی محسوب می‌شود. به این ترتیب سومین گزاره حکمی به شرح زیر رقم می‌خورد:

گزاره حکمی ۳: صداقت کلام مسئولین در نهادینه سازی عدالت اجتماعی، درک درست مسئولین از مشکلات نهادهای دولتی، فرصت‌های برابر شغلی و پیشرفت در سازمان‌ها، مبارزه با فقر و نابرابری اقتصادی و زمینه و بستری خاص برای نهادینه کردن عدالت اجتماعی را فراهم می‌آورد. در بروز هر پدیده‌ای عوامل محیطی نقش دارند و بعنوان شرایط مداخله‌گر شناخته می‌شوند. در این پژوهش مقوله‌هایی که تحت اختیار نبوده و در شکل‌گیری نهادینه کردن عدالت اجتماعی یاری رسانده و یا مانع محسوب می‌شوند در بیان خبرگان طرح گردید که بر اساس نظرات ایشان به دسته‌های زیر تقسیم شدند: احساس کمبود عدالت اجتماعی در نهادهای دولتی، فرهنگ سازمانی بر پایه احترام، انصاف و تعامل مشارکتی و ایمنی شغلی کارکنان در سازمان. لذا گزاره حکمی زیر طرح می‌گردد.

گزاره حکمی ۴: شرایط مداخله‌گر، توجه سازمان به نقطه نظرات کارمندان، ایجاد همکاری و هماهنگی بین عوامل اجرایی در سازمان، تقویت اعتماد مابین عوامل اجرایی سازمان و ضرورت توجه سازمان به شفاف‌سازی بستری عام را برای نهادینه کردن عدالت اجتماعی پدید می‌آورند. وقتی نهادینه کردن عدالت اجتماعی در خط‌مشی‌گذاری عمومی، در پاسخ به سازوکارهای عدالت اجتماعی، به عنوان راهبرد کنش و کنش متقابل مطرح و موانع برطرف شد و نیز فضای کشور مشوق و حامی این اقدام شد، پیامدهایی از آن نتیجه می‌شود که در مصاحبه‌ها به این صورت بیان شدند: ارتقاء فرهنگ محیط کار در نهادهای دولتی، استفاده از تفاوت‌های فرهنگی، افزایش بهره‌وری، مدیریت بهتر منابع انسانی، پویایی و افزایش انگیزه و میل به پیشرفت، رضایت شغلی، آشنایی افراد با حقوق همدیگر، افزایش خلاقیت و نوآوری و بهبود عملکرد سازمانی و بدین ترتیب، آخرین گزاره حکمی نیز به شرح زیر صورت بندی می‌شود:

گزاره حکمی ۵: نهادینه کردن عدالت اجتماعی و پیامدهای طراحی و استقرار مدل نهادینه کردن عدالت اجتماعی در سازمان‌های دولتی ایران، افزایش پویایی سازمان، تضمین مساوات و در دسترس بودن فرصت‌ها، افزایش اعتماد افراد به یکدیگر، کاهش تنش‌ها و تعارضات در روابط افراد، افزایش همبستگی و اتحاد در سازمان و کاهش تعارضات در نهادهای دولتی را به دنبال دارد.

نتیجه گیری

هدف این پژوهش، طراحی مدل نهادینه کردن عدالت اجتماعی در سازمان های دولتی ایران بود. مفهوم عدالت به عنوان یکی از آرمان ها و اهداف متعالی در نظام های سیاسی و اجتماعی دنیاست. مسئله برقراری عدالت اجتماعی دارای وجوه متعددی است. از مهم ترین وجوه بررسی عدالت اجتماعی می توان به دسترسی به خدمات درمانی، آموزش و تحصیلات، آزادی در دسترسی به اطلاعات و... اشاره داشت (عباسی و همکاران، ۱۴۰۲). در حقیقت قانونگذاران جامعه بایستی در راستای تحقق عدالت اجتماعی و نهادینه کردن آن در جامعه تلاش کرده و زمینه را برای عدل و انصاف در جامعه فراهم کرده و به آن به عنوان یک مفهوم ضروری و با اهمیت توجه داشت.

طبق یافته ها، شرایط علی در این پژوهش شرایط و عواملی بودند که توسط خبرگان مورد شناسایی قرار گرفتند و در راستای تحقق نهادینه کردن عدالت اجتماعی در جامعه بایستی این عوامل مد نظر خطمشی گذاران و قانونگذاران قرار گیرند. در این راستا، اسلامی پناه (۱۳۹۹) در پژوهشی دریافت که عدالت اجتماعی یکی از اهداف عالی بشر است که مصلحان اجتماعی همواره سعی داشتند برای رفاه حال جوامع در صدد تحقق آن برآیند و در نهایت این نتیجه حاصل شد که اگر عدالت اجتماعی در جامعه رعایت نشود، جامعه دچار آسیب های جدی فرهنگی و از لحاظ اقتصادی دچار فقر اقتصادی، توزیع ناعادلانه ثروت و در نهایت آسیب سیاسی نظیر سوءاستفاده از قدرت و رواج اعتراضات عمومی خواهد شد. برابری در فرصت های اجتماعی و اقتصادی، توزیع عادلانه منابع ثروت و خدمات عمومی و اجرای بدون تبعیض قوانین و مقررات نیز از جمله شرایط علی در زمینه نهادینه سازی عدالت اجتماعی است که در این تحقیق توسط خبرگان مورد توجه قرار گرفته اند. عاشوری و شمس (۱۴۰۱) در پژوهشی دریافتند که برابری در فرصت های اجتماعی و اقتصادی و توزیع عادلانه ثروت و خدمات عمومی، زمینه بروز عدالت اجتماعی و اجرای بدون تبعیض قوانین و مقررات را فراهم خواهد آورد و عدالت اجتماعی را در محیط اجتماعی به وجود خواهد آورد. تیبانیان و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی مشارکت حداکثری کارکنان در تصمیم گیری های سازمانی، نهادینه کردن برابری جنسیتی در سازمان های دولتی و درک تفاوت های شخصیتی را در راستای مشارکت کارکنان در تصمیم گیری ها زمینه شناخت بیشتر مفاهیم و کلیات و در نتیجه خطمشی گذاری مناسب تر در راستای عدالت اجتماعی بیان کرده اند. همچنین قادری و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی دریافتند که جدایی از تبعیض جنسیتی و درک تفاوت های شخصیتی می تواند زمینه را برای برقراری عدالت اجتماعی و استمرار عدالت در جامعه فراهم آورد و به خطمشی گذاران کمک کند تا با در نظر گرفتن این شاخص ها، خطمشی گذاری عادلانه تری را داشته باشند. عزیزی و خانقاهی (۱۳۹۹) در مطالعه ای، قوانین کارآمد و کافی، اجرای صحیح و کامل قوانین و عدم وجود فساد در نهادهای نظارتی را از جمله شرایط علی و اثرگذار بر نهادینه کردن عدالت اجتماعی در سازمان معرفی کرده اند.

مت و ایکسیو^۱ (۲۰۲۱) نیز در پژوهشی بیان کرده اند که حمایت از سازمان های نوپا عاملی موثر بر نهادینه کردن عدالت اجتماعی در جامعه است. لی^۲ و همکاران (۲۰۱۸) دریافتند که مدیریت تعارض سازمانی از جمله معیارهای تحقق عدالت در

^۱ Mete & Xue

^۲ Lee

جامعه است. دخانین^۱ و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهشی دریافته‌اند که ساختار قضایی کارآمد و آموزش کافی می‌تواند از جمله عوامل موثر بر نهادینه کردن عدالت در جامعه باشند. حمایت از سازمان‌های نوپا و مدیریت کردن تعارضات در جامعه و داشتن ساختار قضایی کارآمد و ارائه آموزش‌های کافی به افراد جامعه، خط‌مشی‌گذاران، مجریان خط‌مشی و سایر افرادی که با خط‌مشی‌های عدالت اجتماعی در ارتباط هستند می‌تواند زمینه را برای بروز و تحقق عدالت اجتماعی در جامعه فراهم کند.

شرایط مداخله‌گری که در این پژوهش توسط خبرگان شناسایی و تایید شده‌اند در ادامه مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرند. پورعزت (۱۳۸۲) در پژوهشی احساس کمبود عدالت اجتماعی در سازمان‌های دولتی را از جمله شرایط مداخله‌گر در نهادینه‌سازی عدالت اجتماعی معرفی کرده‌اند. استیون^۲ (۲۰۲۱) در پژوهشی دریافته‌اند که ایمنی شغلی و فرآیند‌گزینش و استخدام عادلانه می‌تواند در نهادینه کردن عدالت اجتماعی در سازمان‌ها تاثیر بگذارد. پورعزت (۱۴۰۲) نیز دریافت که مدیران و نگرش آنها به میزان زیادی بر نهادینه‌سازی عدالت در سازمان‌ها موثر است. ایجاد همکاری و هماهنگی بین عوامل اجرایی در سازمان و تقویت اعتماد مابین عوامل اجرایی سازمان نیز در تحقیق صالحی امیری و همکاران (۱۳۹۷) مورد تایید قرار گرفت.

شرایط زمینه‌ای و بسترساز نهادینه‌سازی عدالت اجتماعی در سازمان‌های دولتی از دیدگاه خبرگان مورد شناسایی و تایید قرار گرفتند که در ادامه به بررسی آنها پرداخته می‌شود. صداقت کلام مسئولین در نهادینه سازی عدالت اجتماعی و درک درست مسئولین از مشکلات نهادهای دولتی از جمله شرایط زمینه‌ای و بسترساز نهادینه‌سازی عدالت اجتماعی در سازمان‌های دولتی است. در این زمینه پورعزت (۱۳۸۲) پژوهشی انجام داد و نتایج حاصل از تحقیق حاضر را تایید کرده است. در شرایطی که مدیران در کلام خود برای اجرای عدالت صداقت داشته باشند و راستگو و صادق باشند و به حرف و سخن خود عمل کنند، عدالت اجتماعی در سازمان نهادینه خواهد شد. همچنین در مورد درک درست مسئولین از مشکلات نهادهای دولتی، استیون (۲۰۲۱) نتایج حاصل از پژوهش حاضر را تایید کرد و دریافت که درک صحیح مسئولین از مشکلات سازمان‌ها و تلاش در راستای برطرف نمودن آنها، زمینه را برای بروز عدالت در سازمان فراهم نموده و در نتیجه عدالت اجتماعی در سازمان‌های دولتی نهادینه خواهد شد. تحقیق هوولت^۳ (۲۰۲۱) نیز نشان داد که قوانین مالی و مالیاتی منصفانه و در سازمان‌های دولتی وجود داشته باشد و برای کارکنان در سازمان فرصت برابر شغلی و پیشرفت در سازمان به طور یکسان و منصفانه برای همه کارکنان فراهم گردد، عدالت سازمانی در سازمان‌های دولتی نهادینه خواهد شد. جاکوب و پریرز^۴ (۲۰۲۳) در پژوهشی دریافته‌اند که مبارزه با فقر و نابرابری عامل زمینه‌ای بر نهادینه سازی عدالت اجتماعی است. هوک^۵ (۲۰۱۷) در پژوهشی دریافت که ارتباطات سازمانی به میزان بسیار زیادی بر عدالت اجتماعی در سازمان‌ها تاثیر دارد و می‌تواند ظهور و بروز عدالت اجتماعی در سازمان‌ها را به چالش بکشد. وجود ارتباطات سازمانی و برقراری ارتباطات سازنده و تعاملات بین

¹ Dukhanin

² Steven

³ Howlett

⁴ Jacobs & Perez

⁵ Hoek

کارکنان موجب آگاهی کارکنان و توان آنها در برقراری ارتباطات و ایجاد عدالت در سازمان خواهد شد و عدالت در سازمان‌های دولتی نهادینه خواهد شد. بعلاوه، پورعزت (۱۳۸۲) در پژوهشی دریافت که وجود و تداوم عدالت در جامعه و محیط سازمانی به آموزشی که افراد در خانواده از مفهوم عدالت دارند، بستگی دارد. گومز^۱ و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی دریافتند که تغییر نگرش افراد می‌تواند راهبردی مناسب برای نهادینه سازی عدالت در سازمان باشد. برت^۲ (۲۰۱۷) دریافت که مشارکت در برنامه‌ها و فعالیت‌های اجتماعی، زمینه عدالت اجتماعی را فراهم می‌کند. چائو^۳ و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهشی دریافتند که فرهنگ انصاف و عدالت در روابط افراد جامعه زمینه تحقق عدالت در بین آنها را فراهم خواهد آورد. چائو و چان^۴ (۲۰۱۸) نیز دریافتند که کمک‌های مادی و معنوی عاملی موثر در افزایش عدالت اجتماعی می‌باشند. چیل^۵ (۲۰۱۷) در پژوهشی دریافت که دانش سازمانی و ارتقای آن زمینه را برای بهبود عدالت اجتماعی در سازمان فراهم می‌کنند.

پیامدهای حاصل از نهادینه کردن عدالت اجتماعی در خط‌مشی‌گذاری عمومی سازمان‌های دولتی ایران براساس دیدگاه خبرگان تحقیق مورد شناسایی و تایید قرار گرفته‌اند که در ادامه به بررسی آنها پرداخته می‌شود: نتایج پژوهش گریو و سلف^۶ (۲۰۲۱) نشان داد که افزایش بهره‌وری در سازمان‌ها زمینه را برای بهبود عدالت اجتماعی فراهم می‌کند. پوتنام^۷ (۲۰۲۲) در مطالعه‌ای دریافتند که مدیریت منابع انسانی صحیح با عدالت اجتماعی همبستگی مثبت و معنی داری دارند. سراح^۸ و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهشی دریافتند که میل به پیشرفت و عدالت اجتماعی همبستگی مثبت و معنی داری با یکدیگر دارند. زارع و دادخواه جویباری (۱۳۹۳) در پژوهشی دریافتند که عدالت اجتماعی و رضایت شغلی با یکدیگر همبستگی مثبت و معنی داری دارند. کیخا (۱۳۹۳) در پژوهشی دریافتند که آشنایی با افراد و حقوق آنها زمینه عدالت اجتماعی را فراهم می‌کند. کراش و اسپکتور^۹ (۲۰۲۱) در پژوهشی دریافتند که پویایی سازمانی عاملی موثر بر نهادینه سازی عدالت اجتماعی در سازمان است. مطالعه کوهن^{۱۰} و اسپکتور (۲۰۲۱) در مطالعه‌ای دریافتند که مساوات و برابری و دوری از تبعیض و عدالت اجتماعی همبستگی مثبت و معنی داری با یکدیگر دارند. مورمن^{۱۱} (۲۰۲۱) در پژوهشی دریافتند که کاهش تنش و تعارضات موجب افزایش عدالت اجتماعی ادراک شده در محیط کاری می‌شود. باقی نصرآبادی (۱۳۹۴) در پژوهشی دریافتند که اتحاد و همبستگی در سازمان زمینه افزایش عدالت اجتماعی در سازمان را فراهم می‌کند. همبستگی، مشارکت، همکاری و اتحاد کارکنان در سازمان موجب خواهد شد تا کارکنان در سازمان احساس مثبت و خوشایندی داشته باشند و زمینه‌های عدالت اجتماعی در سازمان فراهم گردد.

¹ Gümüş

² Burt

³ Chiu

⁴ Chow & Chan

⁵ Chell

⁶ Greve & Salaff

⁷ Putnam

⁸ Sarah

⁹ Charash & Spector

¹⁰ Cohen

¹¹ Moorman

با عنایت به نتایج پژوهش، پیشنهادهایی اجرایی استخراج می گردند: در سازمان فرصت‌های شغلی، اجتماعی، اقتصادی، حقوق و مزایا، پاداش‌های مالی و غیرمالی و... به صورت یکسان و مساوی بین کارکنان فراهم گردد و هر یک از کارکنان بتوانند که از منابع سازمانی به میزان منصفانه‌ای از خدمات عمومی برخوردار شوند و همچنین قوانین و مقررات سازمانی برای تمامی کارکنان و آحاد به صورت یکسان اجرا شود و کارکنان احساس عدل و انصاف در اجرای قوانین و مقررات سازمانی داشته باشند و فرصت برابر برای آنها فراهم شود. همچنین پیشنهاد می گردد تا در محیط سازمانی قوانین و مقررات سازمانی به صورت کارآمد، موثر و اثربخش به کار گرفته شوند و در محیط سازمانی به قوانین و مقررات احترام گذاشته شود و قوانین و مقررات به طور کامل و صحیح اجرا شده و از فساد در سازمان جلوگیری کنند و احترام به قوانین و مقررات سازمانی جزو فرهنگ سازمانی محسوب شود تا در نهایت عدالت سازمانی در سازمان نهادینه شود.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچگونه تضاد منافی وجود ندارد.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده ها

داده ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

- Abbasi, A., & Motazadian, R., & Mirzaei, M. (2023). investigation of obstacles to the implementation of public policies in government organizations. *Human Resource Management Research*, 6(2), 49-69 [In Persian]. <http://ormr.modares.ac.ir/article-28-2015-fa.html>
- Alvani., M. (2015). *Public Management*, 31st edition, Ney Publishing, Tehran [In Persian].
- Amiri, A., Naghizadeh, J., & Abedi Jafari, H. (2017). *Islamic Management: Approaches*, Tehran, Organization for the Study and Compilation of University Humanities Books (Samt) [In Persian]. [10.22059/jomc.2020.284707.1007891](https://doi.org/10.22059/jomc.2020.284707.1007891).
- Azizi Danalu, S., & Mojtabizadeh Khanghahi, H. (2019). presentation of a fair distribution model of urban services based on social justice, a case study: District 11 of Tehran. *Sustainable City Quarterly*, 3(4), 75-90. 3(4), 75-90. [In Persian]. [doi: 10.22034/jsc.2020.234262.1253](https://doi.org/10.22034/jsc.2020.234262.1253)
- Baghi Nasrabadi, A. (2015). *Social Solidarity and Public Participation*. Hasoon, 6 [In Persian]. SID. <https://sid.ir/paper/506416/fa>
- Burt, R. S. (2017). A note on social capital and network content. *Social Networks. Journal of International Business*, 19(4), 355-373. [https://doi.org/10.1016/S0378-8733\(97\)00003-8](https://doi.org/10.1016/S0378-8733(97)00003-8)

- Charash, Y., & Spector, P. E. (2021). The role of justice in organizations: A meta-analysis. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 86(2), 278–321. <https://doi.org/10.1006/obhd.2001.2958>
- Chiu, C. M., & Hsu, M.H., & Wang, E.T.G. (2022). Understanding knowledge sharing in virtual communities: an integration of social capital and social cognitive theories. *Decision Support Systems*, 27, 1872–1888. <https://doi.org/10.1016/j.dss.2006.04.001>
- Chow, W.S., & Chan, L.S. (2018). Social network, social trust and shared goals in organizational knowledge sharing. *Information and Management*, 45: 458–465. <https://doi.org/10.1016/j.im.2008.06.007>
- Chell, E. (2017). Social enterprise and entrepreneurship: towards a convergent theory of the entrepreneurial process. *International Small Business Journal*, 25(1): 5-26. DOI:[10.1177/0266242607071779](https://doi.org/10.1177/0266242607071779)
- Cohen, J., & Spector, P. (2021). Applied multiple regression/correlation analysis for the behavioral sciences (3rd Ed.). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum associates. <https://doi.org/10.4324/9780203774441>
- Creswell, JW., & Miller, D. L. (2010). Determining validity in qualitative inquiry, Theory into Practice. https://doi.org/10.1207/s15430421tip3903_2
- Danaeifard, H., & Emami, M. (2007). Esters of qualitative research; A Reflection on Foundation Data Theorizing. *Management Idea*, 1(2), 69-97 [In Persian]. [10.30497/SMT.2007.10](https://doi.org/10.30497/SMT.2007.10)
- Dukhanin, V., & Searle, A., & Zwerling, A., & Dowdy, D. W., & Taylor, H. A., & Merritt, M. W. (2018). Integrating social justice concerns into economic evaluation for healthcare and public health: A systematic review. *Social Science & Medicine*, 198, 27-35. doi: [10.1016/j.socscimed.2017.12.012](https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2017.12.012).
- Ghaninejad., M. (2023). A Mirage of Justice from Perspectives, Farhang Letter, third year, published by the Office of Political and International Studies, Tehran [In Persian].
- Greve, A., & Salaff, J.W. (2021). The development of corporate social capital in complex innovation processes. *Research in the Sociology of Organizations*, 18, 134-107. DOI:[10.1016/S0733-558X\(01\)18005-5](https://doi.org/10.1016/S0733-558X(01)18005-5)
- Gümüş, S., & Arar, K., & Oplatka, I. (2021). Review of international research on school leadership for social justice, equity and diversity. *Journal of Educational Administration and History*, 53(1), 81-99. <https://doi.org/10.1080/00220620.2020.1862767>
- Hassanzadeh, H., & Mir Ebrahimi, A., & Chekhandinejad, A. (2024). Substantive rights governing social justice in subject law and the Convention on Civil and Political Rights. *Iranian Political Sociology Monthly*, 4(3), 1028-1040. [In Persian]. [10.30510/PSI.2022.314550.2616](https://doi.org/10.30510/PSI.2022.314550.2616)
- Hoek, J. (2017). Is there an intersection between “market justice” and “social justice”? An analysis of ENDS marketing. *Journal of Social Marketing*. 7(3), 241-249. <https://doi.org/10.1108/JSOCM-04-2017-0023>
- Howlett, M., & Ramesh. M., & Perl, A. (2019) .Studying public policy, policy cycles & policy subsystems. Third edition. Oxford University.
- Howlett, M. (2021). Designing Public Policies: Principles and Instruments. Publisher Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315232003>
- Iran Statistics Center (2017). Investigating the trend of income distribution in the years after the Islamic revolution and the years of the first economic, social, and cultural development program of the Islamic Republic of Iran [In Persian]. DOI: [10.22084/AES.2021.23461.3239](https://doi.org/10.22084/AES.2021.23461.3239)
- Iran Statistics Center. (2004). the size of poverty indicators and inequality of income distribution in Iran, during the years 1998-2003, Economic Accounts Office. [In Persian].
- Jafari Nia, A. (2018). Social justice, spatial justice and development. *Quarterly Journal of Geography (Regional Planning)*, 9(37), 298-311 [In Persian]. [20.1001.1.22286462.1398.10.37.16.5](https://doi.org/10.1001.1.22286462.1398.10.37.16.5)

- Jacobs, J., & Perez, J. I. (2023). A qualitative metasynthesis of teacher educator self-studies on social justice: Articulating social justice pedagogy. *Teaching and Teacher Education*, 123(1), 103994. DOI: [10.1016/j.tate.2022.103994](https://doi.org/10.1016/j.tate.2022.103994)
- Jamshidi, M. (2021). Theory of justice. Tehran: Research Institute of Imam Khomeini and Islamic Revolution [In Persian].
- Moorman, R.H. (2021). Relationship between Organizational Justice and Organizational Citizenship Behaviors: Do Fairness Perceptions Influence Employee Citizenship? *Journal of Applied Psychology*, 76, 845-855. [10.1037/0021-9010.76.6.845](https://doi.org/10.1037/0021-9010.76.6.845)
- Nazari, M., & Mirahmadi, M. (2016). Social Justice, *Hoza Base*, 43, 423-724 [In Persian]. doi: [10.48308/pij.2024.235446.1520](https://doi.org/10.48308/pij.2024.235446.1520)
- Nussbaum, M. (2021). Women's capabilities and social justice, *Journal of Human Development*, 1(2), 219-247. <https://doi.org/10.1080/713678045>
- Miller, D. (2021). Principles of social justice. Harvard University Press.
- Najafi Rastaghi, H., & Dehghanian, H. (2016). Examining the position of social justice in national policy with a comparative approach, the first conference on governance and public policy, Tehran [In Persian].
- Pourezat, A. (2004). Public administration and social justice, *Danesh Management*, 55, 83-117 [In Persian]. <https://www.sid.ir/paper/427032/fa>
- Pourezat, A. (2016). Basic knowledge of government and government administration, Tehran, position [In Persian].
- Pourezat, A.D. (2003). The necessity of developing a justice-friendly culture to achieve the promised just society, *Tadbir Monthly*, 3(9), 151-168 [In Persian]. https://www.entizar.ir/article_70663.html
- Putnam, R. D. (2022). Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community, New York: SI.
- Sarah, H., & Alvord, L., & Brown, D., & Lett, W. (2022). Social Entrepreneurship and Social Transformation: An Exploratory Study. *Journal of Applied Behavioral Science*, 40: 260-261. [10.1177/0021886304266847](https://doi.org/10.1177/0021886304266847)
- Strauss, A., & Corbin, J. (2008). Basics of Qualitative, Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory, Thousand Oaks: Sage Publications. <https://doi.org/10.4135/9781452230153>
- Zare, B., Dadkhah Joybari, T. (2014). Perception of social justice and its effect on job satisfaction. *Sociology of Social Institutions*, 1(4), 7-31 [In Persian]. https://ssi.journals.umz.ac.ir/article_977.html